

BÌNH NGUYỄN LỘC

Truyện ngắn,
tân truyện
và
tiểu thuyết

**TRUYỆN NGẮN,
TÂN TRUYỆN,
TIỂU THUYẾT**

Bình Nguyên Lộc

***VĂN số 149
01-3-1970***

truyện ngắn, tân truyện và tiểu thuyết

Bình Nguyên Lộc

Bìa: M.C.P

Nguồn: Internet

Trình bày: Muôn Phương

Muôn phương góp lại, trả về muôn phương

**truyện ngắn, tân truyện
và tiểu thuyết**

BÌNH NGUYÊN LỘC

TRUYỆN NGẮN, TÂN TRUYỆN VÀ TIỂU THUYẾT¹

BÌNH NGUYỄN LỘC

Kính thưa quý vị,

Tháng rồi, một tờ tuần báo văn nghệ ở Sài Gòn, tờ Khởi Hành, có mở một cuộc phỏng vấn trong làng văn và hỏi mỗi người viết văn lối mười câu hỏi, trong đó có một câu đại khái như thế này: “*Truyện ngắn khác tiểu thuyết như thế nào?*”

¹ Bài nói chuyện tại trường Quốc gia Âm nhạc Sài Gòn, do Trung tâm Văn Bút Việt Nam tổ chức, sáng ngày 23 tháng 11 năm 1969.

Vì khuôn khổ của tờ báo có hạn, nên riêng chúng tôi, chúng tôi chỉ đáp vắn tắt thôi, về mỗi câu. Nhưng phiền lắm là sự vắn tắt đối với vấn đề được hỏi, lại dễ gây ngộ nhận. Có nhiều lối tóm tắt một cuộc trình bày dài, mà với riêng cuộc trình bày về truyện ngắn và tiểu thuyết, lại chỉ có một lối, là lối ngắn nhứt.

Chúng tôi đã trả lời như thế này: “Truyện ngắn không khác tiểu thuyết ở chỗ nào hết”. Câu trả lời, thoát mới nghe, thấy có sự mâu thuẫn lớn và rõ rệt trong đó, nên nhiều bạn văn rất ngạc nhiên, ngỡ báo in sai, hoặc chúng tôi đăng trí, nói chuyện vô lý mà không dè. Không ai tin rằng truyện 500 trang lại giống truyện 5 trang được.

Nay nhưn dịp Trung tâm Văn Bút Việt Nam nhờ chúng tôi nói chuyện về một vấn đề văn chương hoặc văn học,

chúng tôi nghĩ ngay đến câu trả lời bị ngộ nhận của chúng tôi, và xin trình bày đầy đủ về vấn đề hôm nay.

Vả lại, nếu chúng tôi không bị ai ngộ nhận, vấn đề cũng nên được trình bày, bởi khi mà có một câu hỏi như vậy thì tức là ý nghĩa của hai loại truyện đó chưa phân minh và có bạn còn muốn biết thật rõ. Thành thử buổi nói chuyện hôm nay không phải là phân trần hay đính chánh điều gì, mà riêng đầu đề câu chuyện đã tự có tầm quan trọng của nó.

Kính thưa quý vị,

Đối với chúng tôi thì đây là một vấn đề cũ, vì cách đây 12 năm, chúng tôi có viết ra thành bài báo, đăng ở tạp chí Bách Khoa. Nhưng quý vị sẽ không phải chịu thiệt thòi mà phải nghe lại chuyện cũ đâu, bởi bài báo đó quá ngắn, mà chúng

tôi lại không còn giữ được. Hôm nay chúng tôi nói dài hơn nhiều, mà không phải là chỉ phát triển một bài ngắn, mà có cả ý nghĩ mới nữa. Và lại tạp chí Bách Khoa năm đó mới chào đời không lâu, chắc có nhiều vị hiện có mặt ở đây, chưa biết tới, thành thử đối với những vị ấy, những bạn ấy, vấn đề hóa ra mới hoàn toàn.

Cả hai danh từ Truyện ngắn và Tiểu thuyết đều là danh từ mới, danh từ Truyện ngắn chỉ mới được tân tạo năm 1933, còn danh từ Tiểu thuyết tuy là danh từ của Trung Hoa, có từ đời nhà Chu, nhưng ta cũng chỉ mới mượn trước khi tân tạo danh từ Truyện ngắn lối 15 năm mà thôi, mà nghĩa của danh từ đó, từ đời nhà Chu đến khi ta mượn, cũng thay đổi không ngừng.

Như vậy khi nói về hai danh từ của

ta, ta không thể không xem qua sơ lược tiểu sử của hai loại truyện mà không phải chính ta bày ra.

Đó là hai thể văn ngoại quốc, nước nào cũng có, không thể biết là nước nào đã bày ra trước, nhưng chúng tôi lại nhắm vào nước Pháp và nước Trung Hoa vì dấu sao cũng phải lấy một hoặc hai quốc gia làm bằng chứng, chớ không thể xét qua hết tất cả mọi quốc gia. Hai nước đó, lại được dân ta biết rõ hơn hết, hơn nữa, họ là quốc gia lâu đời, văn hóa của họ lại cao, thì họ có thể dùng làm chỗ nhắm để ta tìm biết nhiều việc.

Trước hết, chúng tôi xin nói rõ là chúng tôi không đá động tới văn chương lý trí như là Sử, Luận thuyết vân vân, mà chỉ xét về văn chương tưởng tượng mà thôi, vì truyện ngắn và tiểu thuyết là văn chương tưởng tượng vậy.

Ở Trung Hoa, thời xưa, tức là từ đời nhà Tần trở về trước, văn chương tưởng tượng chỉ có ba loại, truyện ngụ ngôn, thơ và tiểu thuyết.

Ngụ ngôn là gì, tưởng không cần phải giải thích, chỉ xin nói rõ rằng ngụ ngôn Trung Hoa thời cổ chỉ viết bằng văn xuôi mà thôi chứ không hề bằng văn vần.

Thơ thì có khi bằng văn vần, có khi bằng văn biền ngẫu, nhưng phần tưởng tượng trong đó cũng rất ít, chỉ trừ vài bài trong tập Sở từ, như bài thơ Viễn Du của Khuất Nguyên (?) chẳng hạn còn thì toàn là thơ tả tình ngắn, hoặc vịnh cảnh, vịnh đời ngắn. Nhưng chính vì có vài bài Sở từ có kể một câu chuyện nào đó, mà chúng tôi phải đặt thơ cổ Trung Hoa trong tiết mục “Văn chương tưởng

tượng” (Littérature d’imagination) chớ không cho toàn thể Sở từ vào loại thơ.

Tiểu thuyết thì rất nghèo nàn chúng tôi không đá động tới sự kiện dài ngắn mà chỉ kể đến câu chuyện mà thôi. Có những tiểu thuyết, nếu dịch ra Việt văn, không dài tới mười dòng và ông O. Kallenmark Ghéquier, tác giả quyển “Văn học Trung Hoa” phê bình rằng đó là lời tóm lược câu chuyện hơn là tiểu thuyết (Canevas).

Câu chuyện tiểu thuyết của họ thật là nghèo nên không thể tưởng tượng được. Dân Trung Hoa chánh thống, tức người Hoa Bắc, chỉ trọng lý trí và thực tế và rất ghét và rất bận cùng về sức tưởng tượng. Tràn xuống đất Việt ở Hoa Nam, tức ở lưu vực sông Dương Tử và sinh sống ở đó hơn một ngàn năm, trí tưởng tượng của họ mới nảy nở, nhờ phong cảnh

tốt tươi ở đó, nhờ khí hậu ấm ở đó, mà nhất là nhờ dòng máu Việt ở đó biến con người và tâm hồn họ khác đi.

Mãi cho tới đời Lục Triều tức định cư ở đất mới đúng 1700 năm họ mới viết tiểu thuyết dài được, và mới bịa ra truyện thần tiên huyền hoặc được, còn trước kia thì từ cổ tích, ngụ ngôn, đến tiểu thuyết đều ngắn năm mười dòng, mà câu chuyện cũng không ra hồn câu chuyện.

Tình hình văn chương Trung Hoa cổ thời như vậy thì dĩ nhiên là họ chưa có truyện ngắn và cái mà họ gọi là tiểu thuyết, thật ra là truyện rất ngắn, truyện ngắn chẳng đầy gang vậy.

Tình hình đó kéo dài cho tới đời Lục triều, vào năm 385 sau Tây lịch như đã nói, họ mới có tiểu thuyết và cho tới

khi tiếp xúc với phương Tây, họ mới có truyện ngắn mà họ gọi là Đoàn thiên tiểu thuyết. Chúng tôi không xếp những truyện ma của Bồ Tùng Linh vào loại Đoàn thiên vì họ không gọi nó là Đoàn thiên. Nhưng đó là Đoàn thiên thật sự mà họ đã bày ra, chỉ có cái mà họ không gọi nó là Truyện ngắn hay Đoàn thiên gì hết. Họ cứ coi như đó là tiểu thuyết và danh từ *Đoàn thiên tiểu thuyết* chỉ xuất hiện từ khi họ tiếp xúc nhiều với Tây phương mà thôi, tức sau năm 1911.

Ở Pháp thì xưa có tiểu thuyết, đó là tiểu thuyết hoặc bằng thơ, theo kiểu Lục Vân Tiên, truyện Kiều của ta, thí dụ, Le Roman de la Rose, hoặc bằng văn xuôi như Le Roman Comique v.v...

Thưa quý vị, đề tài là Truyện ngắn và Tân truyện nhưng từ nãy tới giờ, chúng tôi chỉ nói đến tiểu thuyết, ngỡ như là

lạc đề, nhưng thật ra thì câu chuyện tiểu thuyết rất cần để hiểu truyện ngắn. Xin quý vị bền chí.

Nước Pháp có tiểu thuyết, mà đồng thời họ cũng có truyện cổ tích mà họ gọi là Conte.

Tiểu thuyết và Conte của họ, nếu xét theo tinh thần khoa học, thật giống nhau quá sức, mặc dầu một đàn dài ba trăm trang, một đàn chỉ ngắn có ba trang. Nhưng khoa học thì xét tánh cách, chứ không theo dài ngắn, lớn nhỏ. Tiểu thuyết có câu chuyện, có đầu có đuôi, mà truyện cổ tích cũng vậy.

Cổ tích có hơi khác tiểu thuyết một chút là đôi khi nó cắt nghĩa cái gì, một địa danh chẳng hạn, một nguồn gốc dân

tộc, nhưng thường thì cũng chỉ để giải trí mà thôi, y như quan niệm về tiểu thuyết của thời ấy.

Chúng ta đã đi tới vấn đề truyện ngắn rồi đây.

Về sau, lâu lắm, có lẽ vào thế kỷ 19, (chúng tôi thiếu tài liệu trong tay nên phải dùng hai tiếng có lẽ đó, nhưng không hại gì) người Pháp lại tưởng tượng ra nhiều câu chuyện khác hơn là cổ tích và viết ngắn y như là truyện cổ tích vậy, chỉ có khác là bây giờ thì đã có tác giả, còn truyện cổ tích không biết do ai bịa ra.

Họ không biết đặt tên văn thể mới đó là gì, nhưng xét ra thì nó giống một truyện cổ tích, tức cũng có câu chuyện, cũng có đầu có đuôi và cũng cứ là chuyện bịa, nhứt là vì nó ngắn như cổ tích, nên

họ cũng gọi nó là "Conte". Tiếng Pháp Conte chỉ cả hai loại, cổ tích và những câu chuyện bịa ngắn ngắn vào thế kỷ 19 ấy.

Đích thị đó là truyện ngắn. Và đọc giả Pháp không hề lầm lẫn hai nghĩa của danh từ Conte. Họ hiểu đích xác là cổ tích hoặc truyện ngắn, tùy nội dung của cái truyện mà họ đọc.

Danh từ Conte của họ thật sự thì chỉ có nghĩa là Sự kể chuyện, nên họ vay mượn danh từ đó để chỉ hai loại văn mà không gây ngộ nhận, khác hẳn với ngôn ngữ ta mà cổ tích là cổ tích, không thể mượn được để chỉ kim tích.

Vậy thì truyện ngắn đã ra đời ở bên trời Tây, không thể biết đích xác nó ra đời lần đầu tại nước nào, chúng tôi dùng nước Pháp làm thí dụ, chỉ là chuyện sự

bất đắc dĩ thôi, chớ nó có thể ra đời tại Ý đại Lợi hay Tây ban Nha, hai nơi mà sức tưởng tượng của người dân rất là phong phú.

Tánh cách của loại truyện ngắn không phải là cổ tích ấy như thế nào?

Trước hết, nó kể chuyện đời nay chớ không phải đời xưa nữa. Nó lại không cần cắt nghĩa cái gì như là cổ tích. Các nhà văn thuở ấy, chỉ đưa một chuyện ngộ nghĩnh, hoặc ly kỳ để giải trí người đọc, hay để tả niềm đau của ai đó.

Chúng tôi xin trình ra hai thí dụ. Thứ nhất truyện *Boule de Suif* của Guy de Maupassant.

Nước Pháp bị thua trận năm 1870 và bị quân đội Đức chiếm đóng. Một đoàn người đi xe hàng, loại xe do 4 ngựa kéo,

tên là diligence, đi từ nơi này đến nơi khác. Trên xe có một mụ mập béo như một bao gạo chỉ xanh và xấu như ma, lại nghèo nữa, còn thì các phụ nữ khác đều giàu sang xinh đẹp. Họ xem rẻ mụ Boule de Suif lắm.

Xe đi ngang qua một trạm kiểm soát của quân Đức. Quan chiếm đóng hống hách và thường làm khó dễ dân. Nếu không có trà nước thì xe có thể bị giữ lại vài tiếng đồng hồ, nửa ngày hay một ngày, gặp mùa đông thì chết.

Cả xe đều âm mưu dùng mụ béo phị làm vật hy sinh từ hối lộ cho bọn lính Nhật-nhĩ-man thô tục và đa dâm. Họ đồng ý với nhau xong rồi thì họ bèn làm áp lực cho mụ ta phải gánh lấy cái trọng trách cứu cả xe.

Nếu kể về câu chuyện thì câu chuyện

trong truyện ngắn này có đầu có đuôi, rất ly kỳ, và phong phú hơn truyện dài *Les naufragés de l'autocar* của John Steinbeck nhiều lắm. Trong cái thuyết dài của Huê Kỳ đó thì chẳng có gì gay cấn và dồi dào như trong truyện ngắn của Pháp.

Nhưng tiêu biểu nhất cho truyện ngắn thuở xưa là một truyện của Nhất Linh. Pháp cũng có truyện tiêu biểu như vậy, nhưng chúng tôi cố ý chọn một truyện Việt Nam mà ai cũng đã đọc hoặc có thể tìm đọc, để dễ thấy lối truyện ngắn thuở xưa ra sao. Xin nói rõ rằng Nhất Linh là người thời nay, và thuở xưa đây là hình thức thuở xưa, chớ không phải sáng tác vào thuở xưa đâu.

Ngay cả trong lối hành văn và việc dàn bài, Nhất Linh cũng làm giống như các cụ kể chuyện cổ tích, đúng y như truyện ngắn của Tây phương buổi đầu.

Có lẽ vị nào cũng đã có đọc truyện đó cả, nhưng cũng xin lược thuật lại: có hai chị em nhà kia vốn là con của bản nông quê mùa, sống dưới lũy tre từ bé tới lớn với những thằng Cu, cái Dĩ. Lớn lên cô chị đi lấy chồng, lấy một chú bé con trong làng. Chi tiết về chú bé con này, về phương diện xét tánh cách truyện ngắn của chúng ta hôm nay, thế là đủ. Tác giả chỉ thừa dịp để ám chỉ đến một thói tục ở thôn quê Bắc Việt mà các địa chủ giàu có, cưới dâu 20 tuổi cho con trai của họ mới có 12, cốt để lấy người làm lụng mà khỏi tốn tiền lương. Nếu Nhất Linh nói rằng cô chị lấy một thanh niên trong làng thì tánh cách truyện ngắn của các chuyện của ông cũng vẫn không thay đổi.

Vậy, cô chị lấy chồng, con nhà tử tế, cô làm dâu rất đảm đang và được tiếng tốt khắp cả vùng.

Trong khi đó thì có em đi phiêu lưu ra thành phố vì cô ấy thấy sống ở nông thôn quá cực khổ. Ở đó, cô lỡ bước rồi làm nghề bán phấn buôn hương. Cô ta mang tiếng xấu và cha mẹ, họ hàng, chị em cô xấu hổ lây vì cô. Nhưng quả thật cô khỏi phải bắt chớ cho mẹ chồng rồi giết chớ giữa hai hàm răng, cô khỏi phải mặc rách, khỏi phải làm vợ một thằng bé bụng ỏng và mũi lòng thòng.

Tác giả không có kết luận, nhưng ta có thể hiểu rằng nghèo và quê dốt, cũng bị thảm y như làm kỹ nữ sang trọng.

Chúng tôi bị cháy nhà đến ba lần kể từ năm 1945 đến nay, nên không tạo lại tủ sách được nữa, thành thử chúng tôi

chỉ viết theo trí nhớ, không chắc truyện đó nhan đề là «Hai chị em» hay là «Hai cảnh đời».

Truyện trên đây tiêu biểu cho truyện ngắn buổi ban đầu với những tánh cách này: tác giả kể chuyện đơn giản, không có làm văn chương lần nào hết, nói có lớp có lang, theo lối viết sử biên niên của Khổng Tử, chuyện xảy ra trước kể trước, chuyện xảy ra sau kể sau, chớ không làm rồi nài đứt đoạn, cũng chẳng tả tình tả cảnh gì, nhứt là có câu chuyện, câu chuyện ấy có thể phát triển thành tiểu thuyết dài năm trăm trang được bởi tác giả kể chuyện từ lúc hai cô còn bé dại cho tới lúc một cô lấy chồng, còn một cô thì trôi nổi giang hồ, câu chuyện xảy ra trong suốt 15 năm trời là thời gian tối thiểu.

Chắc quý vị đã thấy rằng về hình thức thì một câu chuyện như vậy quá giống chuyện cổ tích, nhưng đó là cổ tích kể chuyện đời nay và có tác giả, nên nó mang ý nghĩa và tên là truyện ngắn.

Mặt khác, nó cũng rất giống tiểu thuyết thuở xưa, cũng có đầu có đuôi hẳn hoi, có câu chuyện hẳn hoi.

Cả ba loại đó, tiểu thuyết, cổ tích và truyện ngắn, không khác nhau chút nào hết về tánh cách, hay nói cho đúng, tiểu thuyết chứa đựng nhiều chi tiết hơn, chẳng hạn câu chuyện trên đây mà muốn phát triển thành tiểu thuyết thì phải tả đời sống cực khổ ở nông thôn, tả quan niệm về đạo đức của người dân, tả tâm trạng quen chịu tối tăm cực khổ của họ. Về cô em thì tả sung sướng vật chất của cô với lại tả niềm đau xót âm thầm và tủ nhục của cô mỗi lần cô chột nhớ ra

là cô bị người ta xem như một món đồ chơi, chứ không phải là một con người có nhơn phẩm.

Nhìn vào tánh cách của ba loại truyện đó, thì người Trung Hoa đặt tên rất đúng, vào thuở đó. Truyện ngắn mang tánh cách tiểu thuyết có đầu có đuôi, có lớp có lang thì đó là tiểu thuyết ngắn vậy, và họ đặt nó là tiểu thuyết ngắn, dịch ra Hán Việt thì là Đoản thiên tiểu thuyết, không thể nào đặt khác hơn được.

Ta tiếp xúc với Tây phương rồi nên cũng bắt đầu viết truyện ngắn. Nhưng ta không biết đặt tên nó là gì, bắt chước Pháp thì không thể được bởi danh từ Cổ tích của ta có nghĩa riêng nhất định chứ không mơ hồ như Conte của Pháp, thành thử bắt chước Tây không xong, ta lại quay về với Tàu và vay mượn danh

từ Đoàn thiên tiểu thuyết của Tàu. Đó là tình hình xảy ra trước năm 1933.

Chúng tôi nhớ như là những chuyện «Sống chết mặc bay» của Phạm Duy Tốn, những chuyện «Ba hồi kinh dị» của Thế Lữ đều đăng báo vào mục Đoàn thiên tiểu thuyết. Danh từ Truyện ngắn chưa xuất hiện vào đầu cái năm mà báo Phong Hóa tục bản với bộ biên tập mới là nhóm Tự Lực Văn đoàn.

Trong khi ta vừa bắt đầu bắt chước Tây phương thì bên trời Tây, truyện ngắn đã được biến chuyển sang một thể khác. Người ta cũng kể những câu chuyện ngắn ngắn như truyện ngắn, nhưng không còn lớp lang, đầu đuôi gì nữa hết, thường thì cũng chẳng có câu chuyện gì trong đó cả.

Người nào có phận sự tóm tắt những câu chuyện loại đó cho bạn hữu nghe,

hay cho đọc giả một tờ báo nghe, phải khổ sở lắm, chính vì không có chuyện gì trong đó hết. Một ông ngồi uống bước trên vỉa hè quán rượu ở khu Saint-Germain-Des Prés. Ông ta thấy trước mặt của ông ta một cái ót rất khéo của một thiếu phụ, ót đó giống hệt ót của vợ ông ta. Thiếu phụ đang lả lơi với một bạn trai đồng ăm. Ông ta nổi ghen lên, vì chợt nhớ ra rằng vợ mình cũng đẹp như vậy và lả lơi như vậy và khi trưa bà ấy cũng đã nói cười đon đả với một ông khách. Ông ta định đứng lên dõng về nhà ngay xem vợ ông ta đang làm gì, thì một cô gái lạ cũng rất đẹp đi ngang qua, có vẻ bơ vơ. Ông ta mời cô ấy uống nước, cô ấy nhận lời rồi giây lát sau cô ta cũng nói cười thân mật với ông ta. Ông ta thấy rằng không cần ghen nữa, bởi có ghen cũng giữ không được, và quyết tâm từ đây bà ăn chả thì ông ăn nem.

Câu chuyện chỉ xảy ra có hai phút rồi chấm dứt, mà thật ra thì chẳng có gì cho ly kỳ hấp dẫn trong đó, không ai biết ông ấy ở đâu; tên gì, làm nghề gì, và vợ ông có lăng loàn thật sự hay không và về sau ông có thực hiện được ý định hay không, bởi không phải luôn luôn mời được người đẹp quá dễ dàng như vậy.

Thật ra thì lối truyện ngắn có cốt truyện hấp dẫn, có đầu có đuôi vẫn cứ còn tồn tại cho đến ngày nay, chớ không bị lối mới này lấn mất hết đất, nhưng nó còn mà nó vẫn bị biến, nghĩa là cốt truyện không còn là việc chính đáng kể nữa, nếu nó có là vì tình cờ, ngoài ý muốn của các tác giả.

Các tác giả chỉ cần tả một tâm trạng nào đó, hoặc diễn một ý nào đó bằng một loại văn tưởng tượng mà thôi chớ không phải bằng luận thuyết như xưa nữa. Như

trong câu chuyện tóm lược lại trên đây thì tác giả tả rất dài về sự ghen bóng ghen gió của một hạng đàn ông có vợ đẹp, rồi lại diễn cái ý rằng người đẹp thường lãng lơ, mà các ông chồng có muốn giữ cũng không được.

Đặc biệt nhất là tác giả viết lộn tùng phèo không có lớp lang gì hết. Thoạt tiên, một cái ót xuất hiện ra, nó tròn, nó trắng, không ai biết ót ấy của ai, xuất hiện nơi nào, trước mắt ai. Rồi thì một chuỗi cười như thủy tinh vỡ vang lên, rồi thì cái lưng ong của thiếu phụ, kể đó một bàn tọa bề thế, rồi thì một người nội trợ cũng có tấm thân y hệt như vậy và khi trưa đã nói với khách mấy câu mà cái giọng rất là âu yếm và nũng nịu, rồi thì một kẻ nào đó không biết, sôi gan lên, bóp ly rượu suýt nát ngườu ra, đọc 10

trang rồi, không biết tác giả muốn nói cái gì.

Những nhà văn phương Tây, tạo xong loại văn thể lạ đó, rồi thì họ rất bối rối, không biết đặt tên loại truyện này là gì bởi nó không còn tánh cách Conte nữa. Rốt cuộc, họ tìm được một danh từ thật là mơ hồ là danh từ Nouvelle. Nouvelle là một tính từ biến thành danh từ, lại mang giống cái, đứng riêng một mình nó, thật chẳng có nghĩa nào hết. Nghĩa của nó là «Mới». Nhưng cái gì mới, mới được chớ? Nhưng chính nhờ mơ hồ như vậy mà nó chỉ được loại truyện mới bày, loại này cũng rất là mơ hồ, không thể định nghĩa được, có khi câu chuyện đơn giản, có khi câu chuyện rắc rối bao nhiêu cũng chỉ xảy ra có vài phút thôi, có khi không có gì hết, như nước lã mà khuấy nên hồ.

Nouvelle rất sâu sắc, rất tế nhị, và nhứt là thiên hình vạn trạng, không có tiêu chuẩn gì hết, không thể định nghĩa được. Năm xưa Văn Bút Quốc tế ở Luân Đôn có mở cuộc thi Nouvelle quốc tế. Anh Nghiêm Xuân Việt có dịch một truyện của chúng tôi và khuyên chúng tôi dự thi với điều kiện bỏ bớt một đoạn, vì ban tổ chức Luân Đôn có ra hạn định bao nhiêu ngàn tiếng cho mỗi truyện mà truyện của chúng tôi dài hơn non một ngàn tiếng.

Chúng tôi từ chối dự thi vì chúng tôi thấy Luân Đôn vô lý và phản lại quan niệm Nouvelle là không có tiêu chuẩn nào cho Nouvelle, kể cả sự dài bao nhiêu ngàn chữ. Một tổ chức quốc tế mà quan niệm sai lầm như vậy thì họ không xứng đáng cho mình tham dự vào công việc của họ.

Bấy giờ thì ta cũng tiến theo Tây phương, cũng viết Đoản thiên theo lối mới và ta phải tìm tiếng cho cả ba loại, vì ta học tắt, học tốc hành, phải có tiếng ngay để ta dùng.

Roman thì rất dễ giải quyết, bởi ta cứ mượn danh từ Tiểu thuyết của Tàu là xong.

Conte cũng thế, ta mượn danh từ Đoản thiên tiểu thuyết của họ nói tắt là Đoản thiên.

Chợt Tự lực văn đoàn ra đời. Văn đoàn này muốn làm cái gì cũng mới lạ cả nên bỏ cả hai danh từ vay mượn, tạo ra hai danh từ khác là *Truyện dài* và *Truyện ngắn*.

Tự Lực Văn đoàn được hoan nghinh nhiệt liệt nên hai danh từ ấy cho dầu có

sai, cũng cứ được hoan nghinh và phổ biến rộng rãi. Nhưng thật ra thì không có sai bởi vì cả hai đều cứ là chuyện bịa, có đầu có đuôi, một thứ viết dài, một thứ viết ngắn như tiểu thuyết và đoản thiên tiểu thuyết của Tàu.

Nhưng chính Tự Lực Văn đoàn lại làm cho hai danh từ của họ sai. Họ tiến hơn các nhà văn lớp trước họ, đi đến cái chỗ ... được Nouvelle, nhưng lại cứ gọi Nouvelle là truyện ngắn.

Trong Nouvelle không có câu chuyện nào hết thì còn gọi là truyện làm sao cho ổn nữa?

Trong tất cả truyện ngắn của Nhất Linh chỉ có hai truyện vừa kể là thực sự có câu chuyện, đó là truyện mà chúng tôi vừa kể khi nãy, và truyện «Thế rồi một buổi chiều», mà chúng tôi không thuật

lại, vì đã hết cần thiết rồi, bởi các bạn đã có ý niệm rõ về ba văn thể nói trên rồi.

Tới đây thì cảnh hỗn loạn diễn ra, không phải trong nhóm Tự Lực Văn đoàn mà ở các nhóm khác. Người ta thấy danh từ Truyện ngắn không ổn nữa, và Hà Nội và Sài Gòn đều thảo luận không ngớt về danh từ đó trong lúc các bạn văn gặp mặt nhau. Dĩ nhiên là sau đó, người ta canh cải cái danh từ đã hết đúng ấy.

Nhóm gây loạn đầu tiên là nhóm Tinh Hoa của Đoàn Phú Tứ.

Nhóm này trở lại gọi Roman là Tiểu thuyết như trước tạo ra một danh từ mới là Truyện dài để chỉ Nouvelle. Ý ẩn của nhóm đó là cái gì không dài mới là truyện, mà truyện thì có hai thứ: một thứ tên là truyện ngắn như trước đó, có đầu

đuôi, còn loại Nouvelle chuyện lại viết quá dài thì gọi truyện dài.

Đành rằng quả Nouvelle có dài hơn Conte thật sự, nếu in thành sách thì đôi khi dài hơn tới 20 mươi trang, nhưng vấn đề, đâu có phải ở cái điểm ngắn hay dài như quý vị đã thấy theo lời trình bày của chúng tôi trên kia. Vấn đề là tánh cách của loại văn, và hai tính từ Dài, Ngắn không nên dùng tới vì nó gây ngộ nhận.

Chủ trương của nhóm Tinh Hoa hơi kỳ cục. Danh từ Truyện dài, vốn đã được Tự Lực Văn đoàn phổ biến cực kỳ sâu rộng với cái nghĩa tiểu thuyết, bỗng thành linh mang cái nghĩa là truyện ngắn hơi dài, khiến độc giả lạc hướng và bối ngỡ hết sức. Vì thế mà rồi không ai theo nhóm đó cả.

Tính cách của những văn thể đó rõ ràng không nằm ở điểm ngắn hay dài thì có xoay thế nào cũng không ổn. Người ta có thể viết một tiểu thuyết 10 dòng chữ như tiểu thuyết Tàu đời Chu, và một nouvelle 80 trang sách như truyện "Tuyết tan giá rã" của Ilya Erhenbourg thì vấn đề dài ngắn không có chỗ đứng trong những văn thể này.

Trong khi đó thì Trung Hoa cũng bắt đầu viết Nouvelle gọi đó là trung thiên tiểu thuyết, tức cũng ngấm lấy sự dài ngắn làm tiêu chuẩn, tức cũng sai.

Thi sĩ Xuân Diệu, dính líu chặt chẽ với Tự Lực Văn đoàn thì lại gọi truyện ngắn của ông là Tiểu thuyết ngắn.

Xuân Diệu sai nhiều hơn tất cả mọi nhóm khác vì chính truyện ngắn của ông là những truyện nghèo câu chuyện

nhứt thế gian và ông đã định nghĩa cho truyện ông rất hay là không có «chiều hôm trước, sáng hôm sau gì cả». Thế mà ông lại gọi truyện ông là tiểu thuyết ngắn thì thật là kỳ.

Truyện của Xuân Diệu đích thị là Nouvelle, một thứ Nouvelle đi tới hình thức tốt cùng phóng túng của thời đó. Xuân Diệu bị ám ảnh vì sự đo lường, nên cũng cứ quanh quẩn, loay hoay trong những tiếng dài, ngắn.

Lối đặt tên kỳ dị và buồn cười nhứt là của nhóm Sống ở Sài Gòn, của cố thi sĩ Đông Hồ. Nhóm này làm lò chung sự lên trong tờ báo của họ. Họ đặt tên loại truyện đó là truyện vừa.

Nhóm Sống ở Sài Gòn, chỉ bắt chước Trung Hoa mà thôi bằng cách dịch Trung thiên tiêu thuyết ra tiếng Nôm là truyện

vừa, chớ không có gì lạ. Nhưng tỉnh từ vừa nghe dị kỳ hơn trung thiên nhiều quá.

Tới đây thì đã hỗn loạn xà ngầu, tinh thể của Tự Lực văn đoàn lại bắt đầu suy giảm, nên anh hùng cát cứ mỗi nơi, chia năm xẻ bảy, như nước Tàu dưới thời Chiến quốc. Chỉ có một văn thể mà bốn nhóm gọi bằng bốn lối khác nhau: Truyện ngắn, Truyện dài, Tiểu thuyết ngắn và Truyện vừa, nhiều người đọc thường, không thạo văn nghệ, đến phải điên cái đầu.

Năm 1943, ở Sài Gòn có một tờ báo hằng tuần, tìm được và dùng ngay, một danh từ thật ổn mà một số báo Hà Nội cũng theo, nó là danh từ *Tân truyện*, danh từ này có nghĩa mơ hồ y như Nouvelle,

lại cũng mang một cái ý tương đương với Nouvelle là Mới. Danh từ được toàn thể chấp thuận và được dùng ngay.

Vì đó là tờ báo văn nghệ của năm 1944, tức phải là báo bán không chạy, rồi lại bị biến cố 1945 làm cho thiên hạ quên cái danh từ hết sức ổn thỏa ấy, ít được người ta theo.

Lối năm 1946, ở Sài Gòn có tờ hằng ngày Dân Quí, dịch ra Nôm danh từ Tân truyện là Truyện mới, lại càng không được theo hơn, vì Truyện mới quá rõ nghĩa. Phải mơ hồ như là Tân truyện kia, mới ổn.

Danh từ rất tốt nói trên, từ năm 1950 đến nay, chỉ được có một mình chúng tôi bênh vực bằng cách đưa nó lên báo mỗi tuần, nhưng mặc dầu chúng tôi viết nhiều, cũng không địch nổi bao nhiêu là

báo khác, họ cứ dùng danh từ này hay danh từ nọ trong 7 danh từ đã được bày ra, và xin nhắc lại:

Thứ nhất Đoản thiên tiểu thuyết

Thứ nhì Truyện ngắn

Thứ ba Truyện vừa

Thứ tư Truyện dài

Thứ năm Tiểu thuyết ngắn

Thứ sáu Truyện mới

Thứ bảy Tân truyện

Kể ra thì cũng vui đó, chỉ có một món hàng mà hiệu này gọi khác hiệu kia, ban cho nó tới bảy tên khác nhau, tưởng không có vật gì mà được chú trọng đến thế, trên đời này.

Chúng tôi không thấy trong nước ta hoặc trên thế giới, từ Đông sang Tây, từ cổ chí kim có vật nào, có con thú nào, nơi chốn nào mà giàu tên như vậy bao giờ.

Sở dĩ người ta cứ nấu chè nấu xôi đặt tên lại mãi là vì những tên trước không ổn, chớ ai dư công đâu mà bỏ ra cho một chuyện vật như vậy.

Nhưng theo chỗ quan sát, theo dõi, của chúng tôi thì trong vòng vài ba năm nay, danh từ Truyện ngắn của Tự Lực Văn đoàn thắng thế rõ rệt. Có sự thắng thế ấy vì các anh thư ký tòa soạn biết Tự Lực Văn đoàn nhiều hơn là biết các nhóm khác, Tự Lực Văn đoàn lại vào chương trình giáo khoa, các sách ngành văn học sử theo danh từ của họ mà viết lách, thành thử danh từ của họ càng năm càng được vững chơn đứng.

Mặc dầu cứ tiếp tục dùng danh từ Tân truyện chúng tôi cũng nghiêng mình trước số đông bởi vì danh từ do dân chúng và số đông tạo ra, sai cũng chẳng sao, nó chỉ gây ngộ nhận và lộn xộn vài mươi năm rồi thì vững địa vị, và ai cũng hiểu nghĩa thật đúng của danh từ sai ấy cả thì không cần phải sửa lại làm gì.

Chúng tôi không hề khó chịu mà thấy danh từ sai là danh từ Truyện ngắn được thẳng thể vì, như ông Hoàng Xuân Hãn nói, ngôn ngữ của dân tộc nào cũng đầy đầy những vô lý, những sai lầm, mà rồi rút cuộc cũng chẳng ai có việc gì cả.

Tất cả đều do lỗi hiểu của đa số vào một thời nào đó, lỗi hiểu ấy đôi khi một trăm năm sau, khác rất xa lỗi hiểu trước đã biến mất rồi không còn dấu vết nào hết. Chúng tôi lấy thí dụ tên chồng của bà Trưng Trắc. Ta cứ yên chí rằng ông

ấy tên là *Thi Sách*. Chợt cách đây 5 năm, một sử gia Việt Nam bỗng khám phá ra rằng trong một quyển sử Tàu đời Hán, có chú rằng ông ấy chỉ tên là *Thi* mà thôi, còn Sách thì là động từ có nghĩa là cưới vợ, tức cưới bà Trưng Trắc. Động từ đó, chắc là động từ cổ, tới đời nhà Hán thì mất nghĩa mà cả người Tàu lẫn người Việt cũng không hay biết, cứ tưởng đó là tên người.

Danh từ, thay đổi theo thời, mà cũng theo xứ nữa, chẳng hạn như ở các quốc gia dùng Anh ngữ thì Truyện ngắn họ gọi Truyện ngắn, bất kỳ viết theo lối cổ có đầu có đuôi, hay viết rồi mù theo lối kim. Đó là danh từ Short Story. Như vậy thì ta giống Anh và Mỹ rồi. Nhưng còn tiểu thuyết thì họ lại gọi là Nouvelle. Cái mới là chương đời. Nhưng chương đời mà họ hiểu đúng nghĩa của chứa đựng

của văn thể, thì họ cũng cứ mạnh về đường văn nghệ như thường.

Ở Nam kỳ, danh từ Thơ có nghĩa là tiểu thuyết dài bằng thơ, như Kiều, Lục Vân Tiên, Bích Câu vân vân, tuy có khác ở Trung, Bắc, nhưng đâu có sao.

Thành thử buổi nói chuyện hôm nay, không có mục đích bình vực cho danh từ nào mà chỉ để vẽ lại lộ trình biến hóa của một danh từ, và nhứt là để định nghĩa danh từ *Truyện ngắn* mà một tờ báo đã hỏi chúng tôi, nhưng chúng tôi không được cho đủ giấy để trả lời.

Cái thể văn mà chúng tôi gọi là *Tân truyện* và đa số gọi là *Truyện ngắn* ấy, cứ còn biến chuyển mãi và không biết nó sẽ đi tới đâu. Đừng nói chi ở các nước gọi là tiên tiến, ngay như ở Sài Gòn, nó cũng đã biến hóa rất đủ rồi. Chúng tôi xin lấy

thí dụ một Tân truyện của nhà văn Kiêm Minh, nhan là *Ngày thứ nhứt*, trong đó một cô gái đi, cô Tuyết, cô ấy nói suốt 12 trang, dĩ nhiên là nói cho người khác nghe, nhưng thật ra là nói một mình. Cô ấy chỉ có nói, không có làm gì hết. Mà người đàn ông nghe cô ta nói, cũng chẳng có làm gì hết. Thế rồi chấm dứt, không có động tác, không có câu chuyện. Vậy mà đó là một truyện hay nổi tiếng, được hầu hết người trong giới công nhận như vậy.

Nếu không dùng tỉnh từ dài ngắn gì hết, nội cái danh từ truyện cụt ngủn, cũng chẳng đúng với cái truyện không có truyện đó. Vậy thì tưởng nạo óc cho lắm để tìm cho nó một cái tên đúng, chỉ là việc lãng phí sức lao động của trí não mà thôi. Nó giống như con vịt trong câu chuyện anh thơ lại nịnh quan ngày

xưa. Anh ta đi theo quan tuần thú, thấy con vịt ngủ, đứng một chơn. Anh ta gọi quan để chỉ cái sự lạ đó thì con vịt giật mình thôi ngủ và đứng bằng hai chơn như thường. Truyện ngắn cũng biến hóa nhanh chóng trong lúc ta đang cặm cụi định nghĩa nó, viết xong một câu định nghĩa là nó không còn là nó nữa rồi.

Có điều này cần nói ra là những nhà văn có thực tài, họ bất chấp hình thức và không câu nệ về hình thức. Họ không ngại thỉnh thoảng trở lại hình thức ban đầu của năm 1850. Sở dĩ Nhất Linh viết truyện Hai chị em theo lối các cụ kể chuyện cổ tích, không phải là nhà văn đó không biết viết theo lối tân kỳ, mà vì cái đề tài đó phải được trình bày ra như vậy nó mới hay.

Những nhà văn chạy theo mốt, khai thác đề tài đó theo lối không đầu

không đuôi ngày nay để được xem là mình không xưa, là mình chạy theo kịp phong trào, thì hỏng bét.

Còn những nhà văn có thực tài mà họ sử dụng hình thức lộn tung phèo, là cũng cứ tại để tài bắt buộc, chứ không phải vì họ lập dị. Làm văn nghệ mà chạy theo mốt và lập dị thì không thể thành công bền. Có được hoan nghênh một lúc rồi cũng chẳng còn gì.

Nữ văn hào Pearl Buck của Huê Kỳ, trong tiểu thuyết *Gió Đông*, *Gió Tây*, bà cũng cứ kể chuyện một cách thật thà như là một chị bán chạp phô, không hề biết văn chương là gì. Bà ấy không có làm văn chương gì hết, nhứt là không có theo phong trào, theo hình thức mới nhứt nào cả. Vậy mà tác phẩm của bà cứ bất hủ như thường.

Còn văn hào Marcel Proust, qua 3.819 trang giấy, ông ấy nói chuyện trên trời dưới đất lung tung, không đầu không đuôi gì hết ráo, không phải vì ông ấy nghĩ rằng phải làm như vậy mới hay, mà tại đề tài của ông nó bắt buộc ông làm như vậy, chỉ trong tác phẩm đó mà thôi.

Đề tài và hình thức liên hệ mật thiết với nhau, cũng như cơm mỡ phải nấu bằng tay cầm mới ngon, kể cả các hiệu ăn sang trọng mắc tiền nhứt ở Sài Gòn cũng dọn cái tay cầm đất ra trước bao nhiêu khách hào hoa tứ xứ, ông Huê Kỳ cũng phải ăn trong tay cầm đất. Nhưng đừng tưởng món khác cũng dọn bằng tay cầm đất mới là bánh. Cho người ta uống Champagne, chớ cho uống ly dành cho rượu đế.

Tất cả bí quyết nằm ở chỗ chọn hình thức cho hợp với đề tài, mà bí quyết ấy,

có muốn nói ra, cũng không được, vì nó tùy thính hơi của nghệ sĩ, không ai bảo ai được hết.

Tóm lại cái "loại đó", tên được phổ thông nhất ngày nay ở xứ ta là *Truyện ngắn*. Nhưng *Truyện ngắn* thì thiên hình vạn trạng, mà không có hình thức nào là quê mùa hủ lậu, hình thức nào là tân kỳ hết. Hễ dùng sai thì truyện hóa dở, dùng đúng thì truyện thành hay.

Còn truyện ngắn khác với tiểu thuyết như thế nào? Đó là câu hỏi chánh của tờ báo Khởi Hành.

Cứ theo cái đà biến của chính tiểu thuyết thì nó cũng chẳng khác với truyện ngắn ngày nay. Cả hai đều không đầu không đuôi, lộn tung phèo như tơ vò, không có câu chuyện nào hết và không

thể thuật lại cho người khác nghe. Cái hay của nó là ở chỗ lật vật chứ không phải trong câu chuyện như cái hay của loại tiểu thuyết của Alexandre Dumas của Hồ Biểu Chánh ngày xưa.

Như vậy hóa ra xưa và nay gì hai loại đó đều không thể khác nhau, xưa thì cả hai đều lấy cốt chuyện làm lý do tồn tại, nay thì cả hai đều trình ra những cái khác hơn là câu chuyện.

Có những tiểu thuyết không có cả nhơn vật, hoặc có nhơn vật mà tác giả không buồn đặt tên cho y là Chàng Này hay Nàng Nọ.

Nhưng thông thường thì dầu sao tiểu thuyết cũng có bóng mờ của một câu chuyện nào đó, rất là mong manh, nhưng vẫn cứ có. Không nói chuyện bên

Tây bên Tàu cho xa, là cứ xét ngay trong văn chương ta và lấy quyển *Lạnh Lùng* của Nhất Linh làm thí dụ.

Chúng tôi nói đến Nhất Linh nhiều quá, có vẻ bất công với các bạn trẻ ngày nay, mà đôi bạn rất là có tài. Nhưng Nhất Linh được nhiều người biết hơn, tác phẩm của ông được dùng làm thí dụ thì người ta dễ thấy ý của mình muốn nói hơn.

Đố ai kể lại chuyện *Lạnh Lùng* cho được. Nỗ lực lắm, chúng tôi có thể tóm tắt như sau: Một góa phụ còn rất trẻ và rất đẹp ở với mẹ chồng. Bà này không thích dâu bà tái giá, mà biết mình không đủ quyền lực ngăn cản, nên cứ đề cao cái sự thủ tiết là cao quý. Cô dâu bị mắc bẫy vì chiến dịch đề cao ấy, không dám thoát ra. Nhưng rốt cuộc cô chợt thấy rằng quá

vô lý. Tấm bia “Tiết hạnh khả phong” chỉ là ích kỷ của bọn đàn ông đã chết và thân quyến còn sống của họ, mà góa phụ nào nghe theo luân lý đó thì phải thiệt thân chịu cảnh lạnh lùng từ năm 21 tuổi đến lúc bạc đầu.

Bóng mờ của câu chuyện kể ra trên đây, phải nỗ lực lắm mới kể được, chớ trong tiểu thuyết, nó không quá rõ rệt như vậy đâu. Người đọc vội, không thể thấy được cái bóng mờ đó, không có sáng hôm trước chiều hôm sau gì hết, không có một chút xiu ly kỳ, gay cấn nào cả.

Tuy nhiên, dầu sao cái bóng mờ đó vẫn có. Chớ như nói truyện ngắn loại không cổ thì tuyệt đối chẳng có gì hết. Chính cái truyện ngắn mới nhứt đăng báo ở vào tháng trước của chúng tôi là như thế này: Một anh Ấn Độ nghèo, sáng ra đi qua cửa hàng điểm tâm bình

dân, do dự rồi rốt cuộc ăn lầm vố. Thật là hoàn toàn không có gì cả.

Không có gì, nhưng mà vẫn có, nếu không, các báo họ đâu có mua cho mình. Nhưng cái có đó, không phải là câu chuyện.

Sự gặp gỡ của tiểu thuyết và truyện ngắn vào thời xưa và ở thời nay, chính là ban đầu cả hai đều có câu chuyện y như nhau, và sau đó, cả hai đều không có câu chuyện y như nhau.

Nhưng không có câu chuyện không phải là điều kiện tiên quyết làm cho một tác phẩm có giá trị đâu. Tuyệt đối không phải như vậy. Cốt là phải có những cái khác, còn có câu chuyện hay không, chỉ là chuyện phụ thuộc, hoàn toàn không tăng giá cũng không hạ giá một tác phẩm.

Có nhiều nhà phê bình ta quan niệm sai lầm rằng có câu chuyện là dở, cho đến đổi người đọc sách giải trí bị ảnh hưởng quan niệm đó, vớt sách có câu chuyện, không đọc tới nữa, vớt ngay vì thành kiến sai lầm trên.

Đã bảo đó là chuyện phụ thuộc thì làm sao mà đánh giá một tác phẩm trên điểm phụ thuộc được. Nếu rủi ro một tác phẩm có câu chuyện ly kỳ mà đồng thời nó cũng chứa đựng những cái khác rất dồi dào, rất phong phú thì nhận xét bằng thành kiến trên kia, có phải là oan ức cho tác phẩm đó hay không?

Truyện Kiều có câu chuyện mà câu chuyện lại rất ly kỳ, nhưng có vì thế mà tác phẩm của Nguyễn Du mất giá bao giờ đâu nào! Trái lại nữa, câu chuyện cũng rất cần nếu Nguyễn Du viết Kiều theo lối Chinh phụ hay Cung oán thì thơ của

Tiên Điền có hay bao nhiêu, truyện Kiều chắc cũng chẳng được cái địa vị lớn như ngày nay.

Người ta đứng ở hai thái cực để mà đánh giá một văn phẩm: một phái thờ câu chuyện như thần thánh, một phái xem câu chuyện như là vi trùng dịch hạch. Cả hai thái cực ấy đều là thành kiến cực đoan.

Kính thưa quý vị, chuyện văn nghệ thì nói tới bao giờ cũng chưa xong. Người ta đã cãi nhau từ mấy ngàn năm nay mà nào có dứt khoát gì đâu. Như vậy, những gì chúng tôi trình bày hôm nay, trừ lịch sử biến chuyển của các danh từ, còn thì là quan niệm chủ quan của riêng chúng tôi, chứ không hẳn là sự thật. Xin quý vị biết cho rằng chúng tôi không quá tự tin, không cuồng tín và hôm nay quý vị nghe chơi để biết thêm ý kiến riêng một

cá nhơn vậy thôi. Chúng tôi luôn luôn nghiêng mình trước quan niệm của đa số. Và xin đa tạ quý vị đã bỏ các cuộc vui khác, ly kỳ hơn, để nghe một câu chuyện có hơi buồn ngủ.

Xin kính chào quý vị.

BÌNH NGUYỄN LỘC

*(Trích Tập san văn chương tư tưởng
nghệ thuật VĂN. Năm thứ 7, số 149.
Ra ngày 01.3.1970. Trang 6-29)*

